

26 Ocak 2012

"Uluslararası Yahudi Soykırımı (Holokost) Kurbanlarını Anma Günü" açılış konuşması
Rita Ender

HOLOKOST, ADALET VE VİCDAN (Holokost, Justice And Conscience)

Her ölüm her doğum gibi özeldir, her doğum kadar önemlidir. Çünkü ölüm, bir bireyin bilinen hikâyesinin sonudur. Ölüm, üstüne asırlarca düşünülmüş olandır. Ölüm, gizemleri aranan ve üzerine farklı anlamlar yüklenendir-yüklenbilendir. Ölüm ruhtur, ölüm bedendir. Ölüm sondur, ölüm başlangıçtır. Ölüm ayrılmaktır, ölüm kavuşmaktır. Ölüm yastır, ölüm dilektir. Ölüm, "Ruhu şad olsun", "Toprağı bol olsun", "Allah rahmet eylesin demektir."

Ama ya ölümler! Ölümler sessizliktir. Ölümler suçtur, ölümler kayıtsızlıktır, ölümler çaresizliktir. Çünkü ölümler hikâyelerden kopar-kopartılırlar; başka adlarla, farklı kelimelerle anılmaya başlanırlar.

İşte tam bu noktada, belki de her kelimenin kendi hikâyesi, kendi tarihi olduğu anımsanmalıdır, "Holokost" kelimesinde olduğu gibi. Tüm anlamına gelen "holos" ve yakılmış anlamına gelen "kaustos" kelimelerinin birleşmesinden oluşan "Holokost" terimi, bilindiği üzere yalnızca ölümü simgelemez. Ölümden çok daha kötü şeyleri de anlatır.

İnsanların, aidiyetleri yüzünden evlerinden zorla çıkartılıp, önce gettolarda, sonra kamplarda yaşamaya mahkûm edilmelerini; fakat aslında hastalık, fazla kalabalık, açlık, soğuk gibi nedenlerle ölüme mahkûm edilmesini ifade eder. Milyonlarca insanın gaz odalarında zehirlenmesini, milyonlarca vücudun akıl almaz deneylere konu edilmesini, örneğin hamile bir kadının, bacakları bağliken doğum yapıp yapamayacağını incelenmesini ifade eder. Öldürülenlerin altın dişlerinin toplanıp devlet bankasına gönderilmesini, derilerinin üretim malzemesi olarak kullanılmasını, gömülmesine müsaade edilen bazı kişilerin mezar taşlarının isimsiz bırakılmasını ve bu yolla onun bir günlük yemek hakkı olan 150 kalorinin yaşayan birine verilmesini ifade eder. Kişinin bir köle olarak çalıştırılmasını, ailesinden-sevdiklerinden kopartılmasını, bugün her insana ait kabul edilen, tüm ama tüm temel hak ve özgürlüklerinin ihlalini ifade eder.

Dinlemeye tahammül edemediğimiz, görmeye alışamayacağımız şeyleri bugün hala hissetmenin mümkün olduğunu söyler. Söyler, çünkü bugün toplama kamplarını ziyaret ederseniz bir koku alırsınız. Yakılan bedenlerin, tahtalara sinmiş ve tahtalardan sızan kokusunu duyunca, ister istemez sorgulamaya başlarsınız. Bir Yahudi iseniz, bunun tekrar yaşanabileceğini bilerek ve bu defa, sizin- ailenizin-tanıdıklarınızın soykırım kurbanı olabileceğini düşünerek sorgularsınız. Sorgulamak yargılamayı, yargılamak bağışlamak fikrini beraberinde getirir.

Dini yorumlar külliyatımız olan Mişna; yargılama ile bağışlamayı birbirinden ayırır ve şöyle söyler:

"...İnsanın, Tanrı'ya karşı kabahatleri Kefaret Günü'yle bağışlanır; ancak insanın başkasına karşı kabahatleri Kefaret Günü'yle bağışlanmaz, meğer ki öncelikle o kişinin gönlünü almamış olsun..."

Yani, *"Eğer bir insan, diğer bir insana karşı kabahat işlerse Tanrı araya girmez. Dünyevi bir mahkemenin, insanlar arasında adaleti sağlaması gerekir."*¹

Dünyevi mahkemelerin huzurunda, yeryüzüne gelmiş en cani insanlardan biri olarak addedilen SS Subayı Klaus Barbie'nin savunma görevini üstlenen Avukat Jacques Verges'e göre, adaletin ve tüm ideolojilerin tek bir gerçek sınırı vardır: Mide. Çünkü mide vahşete ilk tepkiyi veren organdır, mide vicdandır.

¹ Emmanuel Levinas, *Dört Talmud Okuması*, Pinhan Yayınları, 2011

Farklı coğrafyalarda benzer vicdan muhasebeleri yapılmıştır. Holokost sanık ve suçlularının yargılandığı duruşmalar sırasında ünlü avukat Jacques Verges kendi vicdan muhasebesini yapmış, ve "nasıl bir Nazi'nin avukatlığını üstlenebildiği" sorusuna defalarca şu yanıtı vermiştir:

*"Barbie davası sürerken medyada sürekli olarak toplama kampı görüntüleri, belgeleri yayınlanıyordu. Ancak, o hiçbir zaman, bir toplama kampında gardiyanlık yapmamıştı. Dava bir büyük gösteri gibiydi. Ve bu, bir insanın arkasında rejimi mahkûm etmekte. Oysa dava insan içindir. Bir davada rejim değil, insan yargılanır... Canavar gibi gözükülenler de insandır ve sırf bu sebeple savunulma hakkı vardır. Üstelik bir insanın zor durumda olması, benim onu savunma isteğimi arttırır."*²

Aynı davaya mahkeme ressamı olarak katılan, duruşmalar sırasında Klaus Barbie'nin illüstrasyonlarını yapan Dominique Lemarie, hislerini ve kendi midesindeki durumu şöyle dile getirmiştir:

*"Klaus Barbie davasını izlerken, çok şükür ki, aynı zamanda Noel vitrinleri de çiziyordum. Yoksa dayanamazdım... Barbie davası, insanlığın insan dışılığı ile bana çok ağır geldi. Bir anda karşınızda yaşlı bir adam görüyorsunuz, bir dede gibi. Sorgulanırken ayakta durmasın diye ona bir tabure vermek istiyorsunuz ama sonra bir anda onun neden sorgulandığını fark ediyorsunuz! Bana göre işin en acı kısmı da şu, davalar insanı ve yaptıklarını hiç değiştirmiyor. Soykırımlar sürekli tekrarlanıyor."*³

Soykırımdan sorumlu olduğu düşünülen Nazi askerlerini yargılayan Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi'nde görev yapmış Yargıç Robert Jackson, Nazi icraatlarının gün ışığına çıkması ve bunun uluslararası kamuoyunda büyük tepki doğurmasının ardından meslektaşlarının vicdanlara yöneldi ve şöyle dedi:

*"Asla unutmamalıyız ki, bu sanıkları yargıladığımız kayıtlar, yarın tarihin bizi yargılayacağı kayıtlar olacaktır. Bu sanıklara zehirli bir kadeh uzatmak, o zehri kendi dudaklarımıza sürmek olacaktır."*⁴

Zehir şüphesi mevcuttu: Nürnberg Yargılamalarının adil olmadığı, ceza hukukunun ana ilkelerini örneğin suçta ve cezada kanunilik ilkesini çiğnediği sık sık iddia edilmişti. Sanıkların fiillerini gerçekleştirdikleri zamanda, o fiillerin "suç" olarak nitelendirilmediği söylenerek mahkemeye itiraz edilmişti. Mahkeme itirazları reddetmiş ve reddini şöyle gerekçelendirmişti:

"Bu şahıslar mevcut şartlar altında yaptıklarının haksız olduğunu mutlaka bilmek zorundaydı, aksini iddia etmek düşünülemezdi. Bu bakımdan asıl adaletsizlik onları cezalandırmak değil cezalandırmamak olur."

Toplama kamplarına getirilen Yahudilerin naklinden sorumlu Nazi liderleri Adolf Eichmann'ın, Kudüs'teki yargılanmasını takip eden siyaset bilimci Hannah Arendt bu konuda Nürnberg mahkeme heyetiyle aynı fikirde olmuştur. Demişti ki;

*"Soykırım gibi daha önceden bilinmeyen bir suç aniden baş gösterirse, adalet yeni bir yasaya göre yargılanmayı gerektirir."*⁵

² Rita Ender, *Tutkuyla Savunmak*, Şalom Gazetesi, 03.06.2009

³ Rita Ender, *Kafamda Anı Durduruyorum*, Güncel Hukuk, Eylül 2011

⁴ Noam Chomsky, *Haklı Bir Savaş MI? Hayır Hiç Değil*, 20.05.2006

⁵ Hannah Arendt, *Kötülüğün Sıradanlığı*, Aralık 2009

Kendisi de bir Yahudi olduğu için savaş sırasında Almanya'dan Fransa'ya, Fransa'dan Amerika'ya kaçan Hannah Arendt, yasaların yargıladığı sanıkların "sapık birer sadist" olmadıklarını, "etten kemikten insan" olduklarını hatırlatmıştır ve şöyle söylemiştir:

*"Asıl sorun tam da Eichmann gibi onlarca insanın olmasından, onlarcasının ne sapık ne de sadist olmasından, ne yazık ki hepsinin eskiden de, şimdi de dehşet verici bir biçimde normal olmasından kaynaklanıyordu. Hukuk kurumlarımız ve yargılama usullerimizin ahlaki standartları açısından bu normallik, yapılan bütün kötülüklerin toplamından daha dehşet vericiydi."*⁶

Arendt, sanığın karşısındaki, iddia makamının algısını da değerlendirmiştir. Ona göre, iddia makamı, davanın merkezinde, tarihin yer aldığı; ve bu tarihi davada, sanık kürsüsünde oturanın bir birey veya Nazi rejiminin değil, tarihin her döneminde karşımıza çıkan "antisemitizm" olduğunu düşünmektedir.

O sırada antisemitizme karşı kamuoyunun çıkardığı ses de her zamanki gibi önemli ve aslında yine belirleyiciydi. Basında milyonlarca insanın sırf Yahudi doğduğu için öldüğü tekrarlanırken; Ben-Gurion'un partisi Mapai'nin yayın organı Davar sık sık şu ifadeyi kullandı:

"Dünya kamuoyunun, Avrupa'nın altı milyon Yahudisinin yok edilmesinden sadece Nazi Almanyasının sorumlu tutulamayacağını anlamasını istiyoruz."

Hukukta sorumluluk bilinçle, bilinç suçla, suç pişmanlıkla, pişmanlık aflatı birlikte değerlendirilir. Bunu göz önünde tutarak Holokost suçlarını değerlendiren önemli bir Fransız hukukçu bir defasında şöyle söylemiştir:

*"Bu suçlar ne bağışlanabilir ne cezalandırılabilir. Bu suçlar cezalandırılmaz, çünkü işbirliği yapılan milyonlarca insan var. Herkes değil ama çok kişi var. Bunlar bağışlanacak suçlar da değildirler, çünkü bağışlamak mağdurları unutmak demektir."*⁷

Kim bağışlayabilir? Holokosta ilişkin bağışlama bugün suçlu ile suça maruz kalan arasındaki uzlaşmanın çok ötesinde durur olmuştur. Çok daha fazla kişinin vicdanını, sesini, görüşünü, duyusunu, tanıklığını içerir olmuştur. Zaten adı üstünde artık bağışlanması söz konusu olan suç, "adam öldürme" gibi tekil şekilde ifade edilemez olmuştur. Ölüm ölümler olarak; "insanlığa karşı suçlar" gibi çoğul ifadelerde, "soykırım" gibi ırka, köke dair terimlerle anılır olmuştur. Savaş esnasında işlenen tüm suçlar yargılanamaz olmuştur. Örneğin kamplarda tecavüze uğramış bir kadın bu konudaki ağır mağduriyetini dile getirememiş, ancak "tanık" sıfatıyla dinlenmiş ve aslında dünyevi mahkemeler önünde belge niteliğini alır olmuştur.

İnsan hikâyelerini belgeleştirmek, belgeleştirmeye çalışmak tehlikelidir. Çünkü hikâyeler kabul edilen gerçeklerden hep biraz eksik, hep biraz farklıdır. Holokost hikâyeleri de böyledir, bu şekilde dillendirilmiş ve "söylenemeyen" şeyler hep kalmıştır. İşte bu yüzden, adalet aslında mahremiyeti de gerektirir ve öfkeden ziyade kedere müsamaha gösterir. Ve işte tam da bu yüzden, bugün hala yapabileceğimiz en anlamlı şey, kederlerinin önünde saygıyla eğilmektir...

⁶ Hannah Arendt, *Kötülüğün Sıradanlığı*, Aralık 2009

⁷ Rita Ender, *Türkiye, Fransa, Güvercinler ve Bellek Yasaları*, Güncel Hukuk, Ocak 2011